

Ambrus Ágnes

ambrusagnes@yahoo.com

A magyar föld és nép iránt elkötelezett író *Gulácsy Irén (1894–1945)*

A Kossuth-szónokversenyen 2013 novemberében is átadták a legjobbnak ítélt női szónoknak – Arany Ariellának, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem hallgatójának – a Gulácsy Irén-díjat, amelyet a Magyar Asszonyok Érdekszövetsége 2005-ben alapított. A szónokverseny szervezőinek, illetve az érdekszövetségnek a szándéka a vetélkedő kezdeményezésében és a díjalapításban találkozott: a verseny célja ugyanis – többek között – a közéleti, szakmai szerepekre való felkészítés, valamint a hagyományápolás, az érdekszövetség pedig a díjjal arra figyelmeztet, hogy a mai kornak is nagy szüksége van Gulácsy Irénhez hasonló nőkre, asszonyokra, akik kellő érzékenységgel, odafigyeléssel és felelősséggel keresik a megoldásokat a közösség problémáira. A Magyar Asszonyok Érdekszövetsége ugyanakkor a díjjal fel szeretné eleveníteni a közösség tudatában az író emléket, aki a két világháború közötti magyar irodalom legolvasottabb szerzői közé tartozott, de manapság alig hallani róla. A szövetség úgy véli, hogy az író élete és munkássága példakép lehet a mai nők számára, Gulácsy Irén ugyanis elkötelezett alkotó volt, műveivel nem csupán szórakoztatni akart, hanem a „veszedelemre és pusztulásra” figyelmeztetett azzal a céllal, „*hogy a társadalom lelkiismeretét felriassza, életösztönét öntudatra korbácsolja, akaraterejét önmentő tevékenységre felvillanyozza. Gulácsy Irén művészetének nagy érdeme, hogy egész fogantatásával benne gyökerezik korunk égető problémavilágában és a magyar föld és nép iránt való szinte szenvedélyes rajongással kíván részt venni a fájó kérdéseknek megoldásában.*” (Bánhegyi 1939: 159).

Gulácsy Irén élete és írói pályája

Az író 1894-ben a Szeged melletti Lázárpusztán született. Korán – még 16. életéve betöltése előtt – férjhez ment idősebb távoli rokonához, Pálffy Jenő mérnökhöz. A házasságkötés után – rövid Tolna és Sopron megyei, majd szegedi kitérő után – Nagyváradon telepedtek le, ahol a férj nem sok idő múlva gyógyíthatatlan beteg lett, és hátralevő életét tolokocsiba kényszerülve, magatehetetlenül töltötte. Gulácsy Irén önfeláldozóan ápolta férjét, miközben a kenyérkereset gondja is az ő vállaira nehezedett. Újságíróként munkatársa lett a legtöbb erdélyi lapnak és folyóiratnak, ugyanakkor egymás után jelentek meg novelláskötetei, regényei, színdarabjai, amelyekkel jelentős sikereket aratott. Férje 1927-ben bekövetkezett halála után Kolozsvárra költözött, majd visszatelepedett Magyarországra. 1945-ben, Budapest bombázásakor vesztette életét, amikor lakását telitalálat érte. A *Hamueső* című műve az Erdélyi Szépmíves Céh kiadó első köteteként jelent meg, a *Fekete vőlegények* című regényét élete során 24-szer adták ki. A *Fekete vőlegényekkel* elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia Péczely-díját, 1939-ben Corvin-koszorúval is kittüntették, ugyanekkor érdemelte ki Budapest Székesfőváros Kazinczy-díját, majd a Petőfi Társaság Jókai-nagydíját (1940) is elnyerte. Regényeit, novelláit francia, német, olasz és lengyel nyelven is megjelentették, de nevét és műveit halála után elfelejtették, alig emlegették.

A történelmi regény az erdélyi irodalomban

A történelmi regény az egyik legdivatosabb műfaja volt a két világháború közötti erdélyi irodalomnak. A műfaj reneszánszát több tényező befolyásolta, ezek közül az egyik legfontosabb az volt, hogy a jelen aktuális, de a cenzúra miatt tiltott kérdéseit a múlt történései révén meg lehetett jeleníteni, a másik pedig az, hogy a történelmi témák lehetőséget biztosítottak a transzszilvanizmus által meghirdetett sajátos, erdélyi identitás kialakítására. Ezért is fordultak az írók ezekben a művekben leggyakrabban az önálló

erdélyi fejedelemség időszakához, amely korban a tipikus erdélyi sors lényegét keresték és találták meg. Az írók ezenkívül – hogy a „haza, család, szerelem” összefüggései kapcsán a vívódásaikat is ábrázolni tudják – sajátosan színezték is a műfajt, néhol a családregénnyel, máshol az életrajzzal vagy az erotikus töltésű romantikus regényekkel rokonították

Fekete vőlegények: cím, regényidő, cselekmény, szerkezet, szereplők

A *cím*ben a „vőlegény” szó jelzi, hogy a regény középpontjában a jegyesség, a valamivel való eljegyzettség kérdése áll. A két fekete vőlegény Tomory Pál kalocsai érsek, a mohácsi csatában harcoló, vesztett magyar sereg vezére, illetve Czibak Imre váradi püspök és temesi ispán, aki a Mohács utáni zavaros időkben igyekszik rendet teremteni. Czibak egy szerelmi csalódás özvegye: őt Zápolya Borbálának a saját testvére iránti perverz szerelme és családi érdekből elkövetett hűtlensége szakítja el egy ideig a világi élettől, Tomoryt egy véletlen szerencsétlenség – menyasszonyának halála – az esküvő éjszakáján. Mindketten elveszítik tehát szeretett választottjukat, így ezentúl csak egyetlen menyasszonyt kívánnak szolgálni, karddal: Hungáriát. A két fekete vőlegény élete összefonódik, hogy azután sorsuk tragikusan végződjék: mindketten hazájukért áldozzák életüket.

A *regényidő* a Mohács körüli évtizedeket öleli fel: Corvin János meghalt, Magyarország trónján a beteges és tehetetlen II. Ulászló ül, s a korona megszerzéséért a Habsburgok és a nagyravágyó Zápolyai János, Szepes grófja verseng. A cselekmény 1504-ben kezdődik, és 1514-en, 1526-on keresztül 1534-ig megy el, harminc esztendőn keresztül, serdülő korától haláláig kísérve hőseit, Czibak Imrét. De ebbe a harminc esztendőbe belesűrítődik az egész magyar történelem, múlt, jelen és jövő: látjuk az események előzményeit és következményeit, a befejezést pedig az író a jövőnek szánta.

A fejezetek párhuzamos szerkesztésűek, Gulácsy a változó színhelyeken egymás mellett vezeti a hasonló alakok történetét, akik jól megkomponált drámai jelenetek sorában találkoznak és ütköznek össze. Rengeteg karakteresen megrajzolt, egyénített szereplőt vonultat fel az író, akik eleven, tapintható emberek. Minden egyes szereplőt cselekvésében mutat meg, nem magyarázza, nem értekezi tetteiket. Sok szereplőt sorsát – mint Zápolyaét, az anyját, a hűgát, Lajos királyét – évtizedeken át követi, akárcsak a főhősökét.

A regényt a kalandosság, a sokszínű *cselekményvezetés* jellemzi. A műben a történelmi események játsszák a főszerepet, e történelmi háttér előtt azonban hiteles emberi történetek bontakoznak ki: barátságok és szerelmek születnek és szűnnek meg, pozitív és negatív szereplők vonulnak fel, élnek mindennapjaikat és csapnak össze. A regényben pontos képet kapunk a korabeli társadalomról, minden réteg képviselteti magát: megismerkedünk a királyok udvarával, a nemzeti beállítottságú köznemesség, az idegenpárti főurak, a sorsával elégedetlen parasztság életével. A háromkötetes mű lapjain hiú és önző főurakkal, egyszerű, jóindulatú nemesekkel, nyomorgó parasztemberekkel, felkelőkkel, gyermekkirállyal, bűnös testvérszerelmekkel, klastromban élő barátokkal, a mártírhalált hősieken vállaló parasztvezérrel találkozunk. A cselekmény fő vonalát Czibak Imre és Tomory Pál története adja meg. A két főhős a maga egyéni tragédiája után el akar szakadni a világi élettől: barátsuhát ölt. A két barátot azonban kiragadja a klastromból az ország követelő szava: Tomory mint vezér esik el Mohácsnál, Czibak Imre életben marad, neki tovább kell küzdenie, hogy majd eljőjön számára az önként vállalt, „nagyszerű halál”. Czibak Imre tragédiája az, hogy nemcsak a gyűlölt ellenség ellen kell harcolnia, hanem saját népe, a magyarok ellen is, akiket szeret. Sorsa tipikusan magyar sors, története – külső harcival és belső vívódásaival – annak a magyarságnak a története, akivel kapcsolatban Paulis barát (Tomory Pál) a regényben így kiált fel: „Rajtunk az Isten büntető keze!”

Történelmi hitelesség és aktualizálás

Gulácsy Irén a *Fekete vőlegények* című történelmi regényéhez elmélyült előtanulmányokat végzett, hús kötetnyi jegyzetanyagot készített, amelyet beépített művébe. Az író a műben archaizáló nyelvet használ, ez azonban nem rekonstrukció, hanem különböző korok szavaiból, szófordulataiból elvonatkoztatott, általa teremtett régi magyar nyelv. A regényben Gulácsy a középkori Magyarország Mohács körüli széthullását eleveníti meg, az ismert történelmi tényeket a lehető leghitelesebben mutatja be, ugyanakkor a fikcionalitást működtetve – ezek hézagaiba – egy kitalált történetet helyez bele. Kritikusai a regény gondos korrajzát, történelemszemléletének elevenségét emelik ki, ehhez azonban hozzá kell tennünk azt, amit Pomogáts Béla a történelmi regény műfaja kapcsán kiemelt: az író már a történelmi adatok szelektálásával újrajza, illetve értelmezi a történelmet, illetve a megírás jelenét is. A két világháború közötti történelmi témájú művekben a múltból való beszéd igazi tétje a jelen volt: az erdélyi

írók az elmúlt korszakok eseményeit megjelenítő történelmi regény parabolisztikus olvasata révén közösségük önmegértését kívánták segíteni.

A regényben a XVI. századi események olyan interpretációját találjuk, amely a mű megírása idején aktuális erdélyi gondolat visszamenő bizonyítására szolgált. A mű úgy beszél Magyarország Mohács utáni szétszakadásáról, hogy a Trianon következményeként szétszaggatott magyarságot is megszólítja. Gulácsy a *Fekete völgyek*ben a három erdélyi nemzet egymásraultaltságának, az erdélyiség jellemzőjének tartott szabadelvű toleranciának megannyi példáját mutatja fel a múlt eseményei között. A szereplők eszméin keresztül az író a toleranciára és a nagyhatalmak közti egyensúlypolitikára alapozó független Erdély gondolatát hangoztatja. A regényből az olvasható ki, hogy az erdélyi fejedelemség kizárólag a vallási és politikai egyensúlyon keresztül, az érdekellettéteken felülemelkedve tarthatja meg függetlenségét. A mű végső üzenete az, hogy csak az önfeláldozó hazafisággal rendelkező hőssé nemesültek összefogása gátolhatja meg a magyarság további pusztulását, vezetheti a nemzetet a megújulás útjára.

Sudár fenyőből lármafa

Gulácsy Irén regényének hőse, Czibak Imre halála előtt – elárulva és magára maradván – sudár fenyőből lármafát állít, így figyelmezteti Erdély népét a veszedelemre. Az író is – hőséhez hasonlóan – művével jelzőtüzet gyújt, felráz, figyelmeztet: a világháború és Trianon utáni helyzet – a Mohács utáni korszak katasztrófájára emlékeztetően – végzetesen tragikus. De van kiút... Ha a közélet szereplői – Czibak Imréhez hasonlóan – felismerik a különböző társadalmi rétegek és osztályok egymásraultaltságát, ha sikerül megteremteni az egyéni és osztályérdekeken felülemelkedő nemzeti egységet, a közösség és a haza megmenthető. Czibak Imre eszméi alapján Erdélyt tekinti, ahol ennek az egységsszellemnek múltja, hagyománya van. Czibak az elképzeléseit nem tudja megvalósítani, élete tragédiával fejeződik be, a regény végén meghal, ennek ellenére a befejezés nem sugall reménytelenséget. Czibak Imre halála önként vállalt, mártíromhalál, amely felrázza benualságából az országot, és a hős terveinek a megvalósítására bírja azokat is, akik addig közönyösek voltak a nemzet sorsa iránt. A főhős halála tehát nem bukás, hanem megdicsőülés, ami a jövőbe mutat: a remény hangulatát társítja a tragikus befejezéshez.

Felhasznált irodalom

Bánhegyi Jób (1939): *Magyar nőírók*. Szent István Társulat, Budapest.

Benedek Marcell (1927): A Mohács-centenárium regényei. *Korunk*, 1927/5

(<http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1927&honap=5&cikk=4314>, 2014.01.05.)

Láng Gusztáv (1998): Kérdőjelek egy bestseller körül. In: *Kivándorló irodalom*, Komp-Press, Kolozsvár, 89–98.

Pomogáts Béla (2002): *Erdély hűségében*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.

Vallasek Júlia (2004): Az erdélyi történelmi regény a második bécsi döntés után. *Irodalomtudományi Közlemények*, 108/2, 231–243. 108/2, 231–243. (<http://www.itk.iti.mta.hu/megjelent/2004-2/vallasek.pdf>, 2014.01.05.)

Varga Virág–Zsávolya Zoltán (szerk.) (2009): *Nő, tükkör, írás. Értelmezések a 20. század első felének női irodalmáról*. Ráció, Budapest.

<http://asszonyszovetseg.hu/gulacsy-iren-dij/>

* * *

Lengyel János

cadaloraster@gmail.com

Remete a Tisza partján

Ferenczi Tihamér költő, 1941. november 24.-én született Kárpátalján magyar állampolgárként, a bereg-szászi járásban található Badaló nevű községben. Igazi lokálpatriótaként jelenleg is ott él. Általános és középiskolai tanulmányait szülőfalujában végezte, 1966-ban tette le érettségi vizsgáit. Családja nem volt, édesanyja halála után rokonainál húzta meg magát. Vele született látásproblémái miatt ma is rokantsági nyugdíjat kap.

1965-ben jelent meg első verse, később több kárpátaljai magyar nyelvű lapban is publikált: *Kárpáti Igaz Szó*, *Vörös Zászló*, *Beregi Hírlap*, *Hatodik Síp*, de verseit közölték a *Kárpáti Kalendáriumban*

is. Jelenleg a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja *Együtt* című irodalmi és közéleti folyóiratában, és a *Kárpátalja.ma* nevű internetes portálon jelennek meg művei. Korábban több neves magyarországi folyóiratban is publikált, néhány költeményét lefordították ukrán nyelvre. Verseit számos antológiába is beválogatták, ami a szovjet időkben nagy teljesítménynek számított. Művei ott szerepelnek *A varakozás legszebb reggelén* (1972), *Szivárványszínben* (1977), *Lendület* (1982), *Sugaras utakon* (1985), *Évgyűrűk* (1987), *Vergődő szél* (1990), *Töredék házacska* (1994), *Verecke* (2003), *Viszontlátás* (2008) című antológiákban..